

bara uttryck för det sunda förnuft som är gemensamt för alla människor och som Reid omhuldade så varmt.

Fysikens autonomi var en av de viktiga punkter på vilken Reid skilde sig från Newton, och den betonas starkt av Callergård. För Newton fanns inga skarpa gränser mellan religion och metafysik å ena sidan och vetenskap å den andra. I detta avseende kan man beskriva Reids uppfattning som en mer modern vetenskapsfilosofi än Newtons.

En annan intressant aspekt som Callergård belyser är Reids ambivalenta förhållande till just Newton. Newton var alltså den vetenskapliga förebilden, det stora exemplet framför andra. Detta medför samtidigt att Reid ibland tillskrev Newton sådant som snarare hämtats från Hume eller formulerats av Reid själv. Callergård frågar sig därför i vilken mening man kan säga att Reid var newtonian (för en sådan var han tveklöst). Svaret blir att Reid både förespråkade Newtons metoder och argumenterade för hans resultat, men han ville också föra newtonianismen, som han betraktade som den moderna naturvetenskapens fulländning, in på nya forskningsområden. Ett av dessa var vad han kallade »a science of the human mind». I introspektion (motsvarigheten till experiment inom detta fält) ansåg sig Reid ha utvecklat den vetenskapliga metoden mer än någon annan före honom, och det var med stöd i den han kritiserade Humes lära om intryck och idéer.

I motsats till många andra upplysningsfilosofer ville Reid inte överföra naturvetenskapens metod på andra grenar av vetenskapen, trots att Newton var det stora idealet. Han menade inte, som hans samtida Hutcheson och Turnbull, att eviga lagar av samma typ som Newtons kunde förklara till exempel psykologi eller moralfilosofiska problem. Han menade visserligen inte att etik, teologi eller metafysik saknade grund, eller var ovetenskapliga. Men han menade att dessa vetenskaper borde särskiljas, och bedrivs efter sina specifika förutsättningar. De krävde alla sin nya metod, var och en för sig.

Reid ansåg själv att han försvarade den korrekta tolkningen av Newtons vetenskapliga ideal, trots att hans uppfattning ibland gick stick i stäv med läromästarens. En central fråga var Newtons krav att naturvetenskapliga förklaringar måste vara både tillräckliga och sanna. I samtiden kunde man släppa på det senare och använda sig av hypoteser som hjälpte till för att förklara fenomenen, men för vilka man inte hade direkt empiriskt stöd. Detta vände sig Reid starkt emot, som vi sett var han noga med att vetenskapen skulle hålla sig till det sunda förnuftet. Han menade dock att kravet

på enkelhet, som många andra av Newtons efterföljare uppfattade såsom varande av högsta vikt, inte fick gå till överdrift. Han varnade i stället för överdriven förenkling.

Callergård är filosof, och hans avhandling filosofi-historisk. Reid behandlas därmed sällan i ett socialt eller politiskt sammanhang. I stället är det det filosofiska sammanhanget som står i fokus – han jämförs med Newton själv och med Bacon, Hume, Berkeley, Turnbull och Priestley. Detta görs dock med den äran, och Callergårds studie kommer säkerligen att vara till nytta även för forskare från andra discipliner.

Andreas Hellerstedt

Elisabet Göransson, *Letters of a Learned Lady: Sophia Elisabeth Brenner's Correspondence, with an Edition of her Letters to and from Otto Sperling the Younger*, Studia Graeca et Latina Lundensia 14 (Lund: Almqvist & Wiksell International, 2006). 262 pp.

Elisabet Göransson's doctoral dissertation is a study of the letter writing of the Swedish learned lady Sophia Elisabeth Brenner (1659–1730), and includes an edition of her correspondence with the Dane Otto Sperling the Younger. Comprising twenty-six letters, the correspondence is composed in Latin. Humanist writers and scholars considered Medieval Latin corrupt, and therefore they found their models in Classical Latin literature. Following in this tradition, Brenner and Sperling were dependent on the ancient patterns. Nevertheless, Neo-Latin texts could deviate in their own ways from Classical language usage. (Neo-Latin is the common designation for the Latin language used from the dawn of the Renaissance to the nineteenth century.) This is illustrated in the area of vocabulary, where many neologisms were created. The choice of Latin as the language of correspondence was not unnatural by that time. In the case of Brenner, the choice of language was a means of promoting herself as a learned woman.

Today, Sophia Elisabeth Brenner is mainly famous for her occasional poetry, composed in Swedish, Latin, German and Italian. As the author of the present thesis points out, Brenner was 'Sweden's first great female poet'. She was lucky to have her poems published during her lifetime, and was praised for them by many of her contemporaries. Brenner's poetic works are acces-

sible through the editions of Urban Hjärne (1713), Carl Ludvig von Schantz (1732) and Per Hanselli (1873). (Currently, a new edition of her poems is being prepared by Valborg Lindgärde.) Elisabet Göransson's book elucidates another part of Brenner's literary activity, namely her letter writing. As we discover, Brenner was a very prolific letter writer with contacts abroad. One of these contacts was the Danish Professor Otto Sperling the Younger. The correspondence with this man of learning lasted for twelve years, and the letters written by Brenner and Sperling are interesting from many different perspectives. The Danish scholar was working on a *gynaecium*, a catalogue of learned women, and Brenner was supposed to be one of the ladies described, but the work remained unpublished.

The dissertation is divided into three major parts. The first part, 'Sophia Elisabeth Brenner's Correspondence', includes a brief biography of Sophia Brenner, an overview of previous studies on the subject, an inventory of the letters, both preserved and missing, summaries of the letters to and from Brenner that are not included in the edition, reflections on her career based on the analysis of the letters, a study of Brenner's language, and finally, a chapter on how Brenner was promoted as a poetess.

In the second part of the thesis, 'The Brenner–Sperling Correspondence', Göransson investigates the literary models of the studied letter writers (Cicero's *Epistulae ad familiares* and Erasmus' *De conscribendis epistolis* are two such sources of inspiration) and also the views on women expressed in their correspondence. A recurring theme in Sperling's letters is that the poetess should not let her household duties be an obstacle to her studies. In her replies, Sophia Brenner praises Sperling for being a spokesman for learned women. In the same part of the book, Göransson tries to elucidate the main aspects of the correspondence. She does this through abstracts of the letters that help us to follow the development of Brenner's and Sperling's friendship over the twelve years that it lasted. The linguistic peculiarities of the edited texts are also discussed here.

The third and final part of the work provides editorial principles and the edition of the letters with a translation into English.

All the parts of the dissertation are in harmony with one and other. In the introductory chapters, Göransson clearly demonstrates that Brenner carefully cultivated her language and style. The same holds good of her status in the international literary community. The author also stresses how crucial Brenner's knowledge

of Latin was for her image as a *femina docta*. Strangely, in the section 'Literary Models', we find a little discrepancy between this statement, which is indeed correct, and Göransson's assumption that Brenner did not have a good command of the Classical texts. On page 93, Göransson writes: 'Direct literary allusions as well as reminiscences and echoes from classical texts are rare in Brenner's letters, whereas Sperling here and there alludes to mostly well-known passages from Plautus, Virgil and Horace in particular. This difference might be due to the fact that Brenner's education most probably did not encompass the normal curriculum for the male student. We do not learn much about how well she knew the classical literary canon.' A reading of Brenner's Latin poetry reveals quite the opposite: The poetess was obviously rather fond of alluding to Horace and Ovid. The absence of such references in her correspondence ought to be seen as reflecting her epistolary style, a point which Göransson has apparently overlooked. A similar problem occurs when Göransson attempts to find manifestations of emancipatory views in Brenner's poetry (p. 99). Poetry became a forum for expressing an author's thoughts only several decades later. Nevertheless, this initial part of the book is well-structured and contributes to a better understanding of the milieu and traditions in which the letters were composed.

The edition itself shows a careful reading of the letters. The editorial principles are sound and consistent. The English translation gives scholars from other fields a good opportunity to acquaint themselves with the texts.

Another praiseworthy feature of the work is its *Index Personarum*, which provides short biographies of the people mentioned in the dissertation, a desirable part of every scholarly work of this type.

To summarize: Elisabet Göransson's dissertation is a well-constructed edition of Neo-Latin texts produced on the basis of a profound study of their background. Composed in elegant English, it is easy to read. It can be recommended to scholars interested in Neo-Latin studies, letter writing in general and early modern women's letter writing in particular. I wish, however, that at least some few references to Brenner's Latin poetry had been presented. They could have given a more correct picture of how the poetess applied her Latin in different genres. In addition, references to some other early modern correspondences could have been a good supplement to the study, for example, Erik Benzeli's correspondence with learned Danes. Nev-

ertheless, it must be agreed that Göransson's book is a piece of solid scholarly work written by a passionate author.

Elena Dablberg

Mats Hayen, *Stadens puls: en tidsgeografisk studie av hushåll och vardagsliv i Stockholm, 1760–1830*, Studier i stads- och kommunhistoria 30 (Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet, 2007). 278 s.

Det är tydligt att Mats Hayen tycker om att skriva och att han är rätt duktig på det. Avhandlingen *Stadens puls* har en disposition och rubriksättning som är både genomtänkt och målande. Ställvis, i synnerhet i början av boken, är greppet beskrivande med en strävan mot förståelse av både forskaren i dag och forskningens objekt: människan i vardagen för ett par sekel sedan. Samtidigt finns intresset för det teoretiska och analytiska där, liksom förmågan att argumentera för de egna avgränsningarna och metodvalen. Avhandlingen är ett modernt avgränsat lärdomsprov, som trots en teknisk metod öppnar intressanta perspektiv på vardagslivet i det historiska Stockholm.

Det konkreta forskningsuppdraget i avhandlingen är att utreda om hushållen i Stockholm var mindre år 1830 än 1760 och även hur hushållen förändrades. Som grund för intresset för just dessa frågor finns ett antagande, hämtat från Allan Pred, om att förändringar i maktförhållanden, i verksamheter (projekt) och i rumslig organisation alltid hänger ihop. Således kan förändringar i ett samhälle studeras med tidsgeografiska instrument, såsom vardagslivets olika rutiner som utspelar sig i rummet och i tiden. Hur hushållen var uppbyggda och vilka verksamheter som fanns i dem vid olika tider avspeglar alltså stora samhällsliga förändringar.

Hayen använder mantalslängder från åren 1760 och 1830 som källa för sin undersökning. Studien fokuserar i själva verket mycket på just dessa »punkter» i tiden, även om författaren är noga med att utveckla tanken om att strukturerna i själva verket återskapas genom dagligen återkommande rutiner (strukturen). Trots att det på ett sätt alltså handlar om snitt i tiden, är dessa snitt utsträckta i tid, hos Hayen i praktiken ett odefinierat vardagsdygn. Materialet täcker inte hela staden, utan består av utvalda centrala och mer perifera områden fördelade i arton trakter. Hus-

hållens storlek studeras, liksom deras aktivitet. De olika hushållsföreståndarna är klassificerade enligt vad deras titlar ger för indikationer om deras verksamhet. I samband med detta framkommer även ett av problemen med avhandlingen. Det kan tyckas triviale men med tanke på att det trots allt gäller empirisk forskning är det av betydelse, nämligen hanteringen av det digitala materialet. Det verkar som om författaren själv skulle ha planerat och förverkligat den databas han använt (MLBD 1760/1830), men vi får endast veta vissa principer som applicerats, samt en del ramdata i en bilaga. Det vore väldigt intressant att få veta hur man möjligen kan få göra sökningar i databasen, alltså var och inte minst att forskningsmaterialet långtidsbevaras, hur själva databasen varit strukturerad och hur sökningarna är gjorda. Även den för undersökningen centrala databasen Hisco (<http://historyofwork.iisg.nl>) saknas i litteraturförteckningen.

Själva undersökningen inleds med en vandring genom staden och de olika trakterna. Parallellt görs en jämförelse mellan de sociala förhållandena vid de två gränsåren. Det långa kapitlet visar på tydliga skillnader mellan de olika trakterna och de två tidpunkterna. Studien utmynnar i en sammanfattning av fyra processer som blivit synliga. Den första kallas »Från borgargårdar till hyreshus». I praktiken handlade det om att de mellanstora hushållen (3–5 vuxna) tappade mark, medan de stora och små blev fler. Den andra processen var den interna handelns utveckling, det vill säga ett starkt uppsving för detaljhandeln och ett större antal pigor. Den tredje utvecklingen var krisen inom textilindustrin, som i synnerhet märktes på Södermalm. Den sista processen som Hayen tar fram var hantverkets renässans, också det en utveckling som beskrivs nyanterat. De olika tendenserna tog sig olika uttryck på olika håll i staden, något som författaren väl lyckas visa.

I nästföljande kapitel visar Hayen genom en fallstudie från år 1830 på ett levande och intressant sätt hur de olika processerna format hushållen i en fastighet i Gamla stan. Här kommer även snittets tidsdimension in. Bilden blir givande, även om bevisvärdet och vissa av tolkningarna i sig kanske kunde diskuteras. Men sedan kommer undersökningen in på relevanta frågor om de olika rummen och verksamheterna i staden och argumentationen förs framåt på ett bra sätt. Utgående från de fyra processerna visar Hayen att det under perioden skett en klar proletarisering, som samtidigt anses vara en sorts emanciperings. Inom flera yrkesgrupper har gesällerna i praktiken grundat egna hushåll och börjat få ersättning i form av kost- och logipengar. Stadens